

Gemeentebestuur en gemeentehuis Nistelrode, een beknopte geschiedenis¹ tot de opheffing in 1994

De voormalige gemeente Nistelrode is gelegen in oostelijk Noord-Brabant. Het omvat de dorpen Nistelrode, Vorstenbosch en een gedeelte van het gehucht Loosbroek. Sedert prehistorische tijden wordt de westrand van de Maashorst bewoond. Van daaruit hebben mensen zich gevestigd op lager gelegen plaatsen waar nu de beide kerkdoren liggen.

Enkele archeologische vondsten die getuigen van die vroegste bewoning zijn onder meer:

- Een bijl en diverse vuursteenscherfjes (Steentijd, 10.000 – 2000 voor Christus), aangetroffen te n oosten van Nistelrode
- De grafheuvels in de Hoge Vorssel en Zevenbergen (Bronstijd, 1800 – 600 voor Christus)
- De urn van Vorstenbosch, grafheuvels, urnen met botten en potscherven, gevonden ten oosten van Nistelrode (IJzertijd, 600 – 50 voor Christus)
- De resten van een nederzetting op de Hoge Vorssel (Romeinse Tijd, 50 voor – 250 na Christus).²
- De zeer bijzondere bronsschat die in 2004 werd gevonden bestaat uit ongeveer dertig bronzen schalen, schenkkannen en kandelaars uit de Romeinse tijd. Sommige voorwerpen zijn mooi versierd. De objecten zijn gefotografeerd, getekend, geconserveerd, gerestaureerd en gedetermineerd. De schat is bijna 2000 jaar oud. Vanwege het belang van de vondst is het gebied door het Rijk van nationaal belang verklaard.
- In Nistelrode werden in 2012 opnieuw bijzondere archeologische vondsten gedaan. Net als in 2004 zijn sporen van bewoning gevonden uit de Romeinse tijd . Ook werd een bronzen teugelgeleider van mogelijk een strijdwagen uit die periode opgegraven. Verder werd een gouden Merovingische munt ontdekt. Een aantal van de ruim dertig boerderijen waarvan bewijzen zijn bloot gelegd, stamt uit de Middeleeuwen.
Verder werden bewijzen gevonden voor de aanwezigheid van vijftien waterputten, vele tientallen opslagschuurtjes en twee hooimijten. Ook kwamen nog meer munten, mantelspelden, aardewerk en molenstenen aan de oppervlakte.
De vondsten werden gedaan bij opgravingen op een ruim twee hectare grote akker ten zuiden van de nieuwbouwwijk Zwarte Molen aan de Eeuwseel. Een deel van dezelfde locatie werd in 2004 al bouwrijp gemaakt voor woningbouw. Geheel onverwacht kwamen hierbij archeologische resten van nederzettingen aan het licht uit de IJzertijd, de Romeinse tijd en de Middeleeuwen.
Verderop werd, bij de aanleg van de snelweg A50, een bijzondere bronsschat gevonden uit de Romeinse tijd. Het Rijk heeft het gebied waar al deze vondsten zijn gedaan van nationaal belang verklaard.

Tot omstreeks 1200 vernemen we verder weinig van de geschiedenis van de gemeente. In de 13^e eeuw breekt voor West-Europa een tijd aan van grote bevolkingsgroei en flinke ontginningen. Overal ontstaan gehuchten en dorpen, waarvan de namen spoedig opduiken in de dan nog schaars

---

¹ Overgenomen uit Inventaris van het archief v.d. gemeente Nistelrode 1732 – 1920 (1967) door M.A. van Peer.

² J.A. Hendriks, Natuurpark “De Maashorst”; landschapsplan voor de ontwikkeling van natuurschoon en recreatie (diss. TH Delft) Den Dungen 1977, p.75 waar men een overzicht vindt van de tot 1977 gedane vondsten aan de westkant van de Maashorst, met literatuurverwijzing.

geschreven bronnen. Tussen 1200 en 1237 wordt “Nisterle” voor het eerst genoemd. Het betreft hier een lijst van goederen en rechten van de abdij van Berne bij Heusden.³ Er blijkt dan ook al een kerkje te staan. Verder is er in 1291 sprake van goederen, gelegen in de “ parrochia de Nysterle ”.⁴ Daarmee belanden we in de periode tijdens welke de hertogen van Brabant op grote schaal woeste gronden uitgeven aan hun onderdanen, die ze veelal gemeenschappelijk gaan gebruiken: het ontstaan van de “ gemeynt ”. In juli 1296 krijgen de inwoners van “ Nysterle ” hun gemeynt; het gebruiksrecht ervan komt aan de dorpsgemeenschap, terwijl de heer (de hertog) het eigendomsrecht behoudt.⁵

De oudste kern van Nistelrode was het aan de rand van de Maashorst gelegen gehucht Kleinwijk, waar de eerste parochiekerk stond. Deze was toegewijd aan Sint-Lambertus, ook de latere patroon van de parochiekerk van Nistelrode (1841-1842) en van Vorstenbosch (1932). Ook prijkt Sint Lambertus in het gemeentewapen van Nistelrode, op 16 juli 1817 vastgesteld en door de Hoge Raad toegekend aan Nistelrode. Lambertus was nauw verbonden met het bisdom Luik waaronder de parochie toen ressorteerde. Vanuit Luik werden de tienden geïnd en pastoors voorgedragen door de cantor en de scholaster van de H. Kruiskerk aldaar. In 1426 droegen zij die rechten over aan de Duitse Orde.⁶

In de 15^e eeuw wonen er ook mensen in Vorstenbosch en op Laar. Blijkbaar vinden zij de loopafstand naar de kerk op Kleinwijk spoedig te groot. In 1485 is althans sprake van kapellen “ op Vorstenbosch et op Laer ”. Beiden behoren ze tot de parochie Nistelrode en zijn ze toegewijd aan de H. Antonius.⁷

Het dorpsbestuur of “ corpus ” van Nistelrode zal in de 14^e eeuw zijn ontstaan en is tot 1795 niet noemenswaardig veranderd. Naast de schepensresolutiën geeft het “ reglement voor die van den dorpe van Nistelroy ” van 1663 de meest voor de inrichting van het bestuur relevante informatie.⁸ Het dorpsbestuur had velerlei taken zoals het opstellen van verordeningen of keuren, het beheer van de dorpsfinanciën en van de gemeynt, het toezicht op het financiële beleid van de parochie en armbestuur. Het bestond uit schepenen, de gezworenen of raden, de borgemeesters, en de kerk- en de armmeesters. Als er grotere uitgaven in het geding waren werd er vergaderd door alle genoemde functionarissen samen.

De schepenbank, die behalve met bestuurlijke en administratieve ook met rechtelijke taken is belast, omvat zeven personen, die vergaderen onder voorzitterschap van de officier, d.i. de kwartierschout van Maasland of diens plaatsvervanger, de stadhouder. De schepenen komen voort uit de meest welgestelden van het dorp en dienen verder van onbesproken gedrag te zijn.

---

³ Zie ook de naamgeving van deze website Nisterle. Auteur H. van Grinsven

⁴ H.P.H. Camps, ed. Oorkondenboek van Noord-Brabant tot 1312, I, De Meierij van 's-Hertogenbosch, eerste stuk, 's-Gravenhage 1979, p202 en 203, 563

⁵ Camps, a.w., Tweede stuk, 's-Gravenhage, 1979, p.656-657

⁶ Camps, a.w. Eerste stuk, p.604-605. Zie verder ook L.H.C. Schutjes, Geschiedenis van het bisdom 's-Hertogenbosch, V. St. Michielsgestel, 1876, p.196

⁷ Schutjes, a.w., p.197. Voorts: G. Bannenberg, A. Frenken en H. Hens, De oude dekenaten Cuijk, Woensel en Hilvarenbeek in de 15de en 16de eeuwse registers van het Aartsdiakenaat Kempenland, deel 1, Nijmegen, 1968, p.63.

⁸ Het bewuste reglement is vastgesteld door de Raad van State op 7 maart 1663. Het berust bij het BHIC in Den Bosch, Collectie Aanwinsten, inv.nr. 9.

In de periode 1648 – 1795 komt daar nog bij, dat zij de “ gereformeerde religie “ moeten belijden, maar meestal telt Nistelrode te weinig protestanten om aan die eis te kunnen voldoen.

Jaarlijks op 1 oktober stelt de officier nieuwe schepenen aan, het ene jaar vier, het andere jaar drie, met dien verstande “ dat nyemand meer dan twee jaeren ’t schepenampt aeneen sal mogen bedienen”.⁹

De aanstelling geschiedt vanuit een voordracht door de zittende schepenen en de gezworenen.

De gezworenen of “ raetsmannen ” zijn acht in getal en hebben meestal één of meer ambtstermijnen als schepenen en/of kerk- of armmeester achter de rug. Zij worden gekozen door de diverse gehuchten en buurtschappen: twee uit “ ’t Laer aen de capel “, twee uit Vorstenbosch en Loosbroek, één uit Donzel, één uit Kleinwijk, één uit Delst en Menzel en één uit Menzel en “ Achterstraet ”.

De raadsmannen treden vooral op als adviseur van de schepenen en kunnen dus op de achtergrond veel invloed uitoefenen.¹⁰

Borge- of burgemeesters zijn er aan het eind van de 18e eeuw drie: twee voor Nistelrode en één voor Vorstenbosch. Zij beheren de dorpsfinanciën, innen de lands- en dorpsbelastingen en maken de jaarrekeningen van het dorp op, welke dan ook de borgemeestersrekening wordt genoemd.

In principe worden zij voor één jaar door de officier benoemd, welke termijn ingaat op 1 oktober.¹¹

Het financieel beheer van parochie en armbestuur werd gevoerd door respectievelijk de twee kerk – en de twee armmeesters. Werden zij in de middeleeuwse periode gekozen door en uit de parochianen, na 1648 verkregen zij hun aanstelling van de officier, eveneens op 1 oktober.¹²

Het aantal Nistelrooijse ambtenaren was klein. Op de eerste plaats kwam natuurlijk de secretaris, de steun en toeverlaat van de schepenen. Evenals de vorsterij maakte dit ambt deel uit van het zogenoemde erfsecretariaat van Maasland, dat achtereenvolgens in het bezit was van enkele Osse families, o.a. Bonaerts. Omdat die families rooms-katholiek waren, mochten zijzelf tussen 1650 en 1800 het ambt niet uitoefenen, dat dus verpacht werd aan protestanten.

Een full-time job is het secretariaat van Nistelrode niet. In 1686 bekleedt Jacobus Anderson het ambt van vorster erbij, maar hij is ook tapper. Het laatste brengt de schepenen tot de klacht dat Anderson zijn zakelijke bezoekers eerst bij hem thuis uitnodigt, hen laat drinken “ ende haer gelt verteeren ”. ¹³ Bovendien is het hem verboden krachtens artikel 9 van het dorpsreglement van 1663, dat luidt als volgt: “ Den secretaris noch sijnen substituyt en sullen egeen herberge mogen houden. “ ¹⁴

In de loop van de 18e en het begin van de 19e eeuw horen we dergelijke geluiden niet meer. Dan betalen Nistelrode, Berghem en Heesch samen één secretaris, die meestal in Heesch woont.

De vorster is met diverse functies belast: die van gerechtsdienaar zoals het ophalen van gedagvaarden voor de schepenenbank en het uitvoeren van beslagleggingen en aanzeggingen. Verder had de vorster ook de functie van dorpsomroeper, de publicatie van besluiten van het dorpsbestuur. Behalve een secretaris en een vorster heeft Nistelrode in de tweede helft van de 18^e eeuw natuurlijk

---

⁹ Vgl. Dorpsreglement 1663, t.a.p., art. 1

¹⁰ Dorpsreglement 1663, t.a.p., art. 3

¹¹ Dorpsreglement 1663, t.a.p., art. 13 – 15,24

¹² Dorpsreglement 1663, t.a.p., art. 24

¹³ Algemeen Rijksarchief in 's-Gravenhage, Archief Raad van State, nr. 862: bevat ondermeer het proces-verbaal van een deputatie van de Staten-Generaal en de Raad van State naar de Meijerij van 's-Hertogenbosch (de hh Van Druyvesteyn, Garlacijs en Van Hinloopen) voor een onderzoek naar het waarheidsgehalte van de klachten over te hoge financiële lasten en naar het bestuur en de aanstelling van ambtelijke functionarissen. De deputatie vertrekt naar aanleiding van de resolutie der Staten-Generaal van 11-04-1686, in mei 1686.

¹⁴ Dorpsreglement 1663, t.a.p, artikel 9

een koster / schoolmeester en een bedelvoogd of armenjager. Omstreeks 1800 komen ook een dorpsbode en een diender in de borgemeestersrekeningen voor.

Een raadkamer kende Nistelrode in ieder geval in 1663. De voormalige Sint-Antoniuskapel op Laar diende toen ondermeer als opslagplaats voor de dorpskomme.¹⁵

Ruim één eeuw later, op 5 augustus 1786, vergaderde het corpus over de huisvesting van het bestuurlijk apparaat. “ Vermits de geringe raadkamer geheel bouwvallig en zeer onbruikbaar is, ja zelfs deuren, vensters en ramen helemaal zijn verrot ” stelt de voorzitter voor, “ een nieuw vertrek op zig zelfs te maaken aen de noordzijde van de capel tot een nieuwe raadkamer en de oude te laten tot gebruyk van de tiendbeurders om de grane daarin te ontvangen .” Maximaal zou 300 tot 400 gulden worden besteed. Men zou meer vliegen in één klap slaan, want de secretaris kon dan verplicht worden om zitting te houden in de raadkamer en niet meer in een herberg, zoals tot dan toe steeds gebeurde.

Het uiteindelijke besluit komt toch neer op een verbouwing van de bestaande raadkamer “ zodanig dat de prothocolle en verdere documente daarin voor bederf bevrijd zijn, en dat de saaken, de secretary conserneerende, daarin konne werden verrigt ”. De limiet tot 400 gulden blijft gehandhaafd.¹⁶

In oktober en november 1794 bezetten Franse legers het gedeelte van de Republiek dat ten zuiden van de grote rivieren lag. Ook Nistelrode kreeg Franse soldaten binnen zijn grenzen. Toch was die bezetting slechts tijdelijk van aard. Onder de naam “ Bataafse republiek ” werd ons land een vazalstaat van Frankrijk. Een belangrijke ontwikkeling was de toekenning van het actieve en passieve kiesrecht aan alle mannelijke burgers van 21 jaar en ouder. Op 20 april 1795 mochten zij voor het eerst naar de stembus voor de verkiezing van het kollege van schepenen, dat nu “ de municipaliteit ” werd genoemd. Op die manier werd het idee van de plaatselijke soevereiniteit tot uiting gebracht. Deze eerste verkiezingen leidde, in afwijking van het beeld in vele andere plaatsen in Staats-Brabant, allermintst tot verschuivingen want de zeven zittende schepenen keerden allen terug. Overigens waren zij pas drie weken tevoren door de kwartierschout aangesteld en hadden slechts twee van hen deel uitgemaakt van het vorige schepencollege.

In de loop van 1798 ging de bevolking van de Bataafse Republiek akkoord met de invoering van een soort grondwet, de Staatsregeling. Daarin werd het idee van de plaatselijke soevereiniteit losgelaten. Voortaan zouden niet de municipaliteiten, maar de landelijke Nationale Vergadering het hoogste gezag vertegenwoordigen. Het gevolg was dat de lokale democratie dood bloedde. De schepenen werden voortaan benoemd door het Departementaal Bestuur van Brabant, dat in 's-Hertogenbosch zetelde.¹⁷

Had het schepencollege tot dan toe steeds de bestuurlijke, wetgevende en (ten dele) de rechtelijke macht uitgeoefend, in 1803 ging deze laatste over op andere instanties. Een schout-civil werd belast met de dagelijkse leiding en zat de vergaderingen voor van het tot vijf leden teruggebrachte schepencollege en de drie gecommiteerden.

in de zomer van 1810, kort voordat het Koninkrijk Holland zal worden ingelijfd bij het Franse keizerrijk, hebben de benamingen” schepenen ” en “ gecommiteerden ” plaatsgemaakt voor die van

---

¹⁵ Dorpsreglement 1663, t.a.p., art. 11

¹⁶ Adm. Archief Nistelrode, inv.nr.1 Register van resolutiën van de schepenen 1770 – 1796, fol. 76v – 77r.

¹⁷ Adm. Archief Nistelrode, inv.nr.2 Register van resolutiën van de schepenen 1795 – 1802, passim.

leeden van den Municipalen Raad.¹⁸

Na de inlijving krijgt het éénhoofdig leiderschap ook in de gemeente gestalte in de persoon van de maire, die wordt bijgestaan door de waarschijnlijk uit tien leden bestaande Conseil municipal. De Grondwet van 1815 – de Fransen hebben dan alweer één jaar geleden de hielen gelicht – vereiste reglementen voor de organisatie van het plaatselijk bestuur. Er werd onderscheid gemaakt tussen steden en gemeenten ten plattelande.

Het in 1820 vastgestelde “ Reglement van Bestuur voor het platteland in de provincie Noord-Brabant “¹⁹ voldeed aan genoemde eis. Ingevolge dit reglement werd Noord-Brabant verdeeld in zeven districtambten. Aan het hoofd van zo’n district stond een districtsschout. Hij werd benoemd door de koning en had het toezicht op het bestuur van het platteland in het district en het oppertoezicht over de administratie van de gemeenten die onder hem ressorteerden.

Nistelrode ging behoren tot het district Boxtel.

Het gemeentebestuur werd nu gevormd door een gemeenteschout – die tot 1821 burgemeester werd genoemd – en een gemeenteraad, welke werd geassisteerd door een secretaris. Uit de raad committeerde Gedeputeerde Staten twee personen tot het verrichten van met name in het Reglement genoemde werkzaamheden. Deze twee gecommitteerden, assessoren geheten, traden samen met de schout als het dagelijks bestuur der gemeente op.

De gemeenteschout werd door de koning benoemd. De raadsleden en de secretaris de eerste keer rechtstreeks door Gedeputeerde Staten en daarna uit de opgave van een dubbeltal op voordracht van de schout en de raad. De districtsschout verleende hierbij zijn bemiddeling. Wijziging in de bestuursorganisatie bracht het KB van 13 juli 1825.²⁰ Vastgesteld werd een nieuw

“ Reglement op het bestuur ten platte lande in de provincie Noord-Brabant “. Volgens dit reglement was het bestuur in iedere plattelandsgemeente samengesteld uit een burgemeester, twee assessoren en een gemeenteraad. De gemeenteraad in Nistelrode telde in 1833²¹ negen leden, inclusief de schout en beide assessoren. Burgemeester was A. v.d. Heijden. Dirk van Geffen en W.J. Zegers waren de assessoren en de overige raadsleden waren J.J. van Oort, M. van Mun, M. v.d. Bogaart, H. van Dijk, J. Smits en H. Verbruggen. Secretaris was P.J. van Someren.

De burgemeester werd benoemd door de koning en maakte ambtshalve deel uit van de raad. Assessoren en secretaris werden voortaan niet meer door Gedeputeerde Staten benoemd, maar door respectievelijk de gouverneur en de koning.

In 1840 werd overgegaan tot een reorganisatie van de districten: van zeven werden het er nu vier.²² Nistelrode kwam te behoren tot het tweede kanton van het eerste arrondissement. Precies 10 jaar bleef deze situatie bestaan, want op 1 januari 1850 werden de districten opgeheven.²³

Deze opheffing hing samen met de invoering van de Gemeentewet. Deze wet, voortgekomen uit de grondwet van 1848, verscheen op 29 juni 1851 in het Staatsblad en trad diezelfde dag in werking. De Gemeentewet bepaalde, dat in elke gemeente het bestuur bestaat uit een raad, een burgemeester en een college van burgemeester en wethouders.

De raad is het hoofd van de gemeente. Aanvankelijk werd hij gekozen voor ene periode van zes jaar door de ingezetenen, met een beperking tot de censuskiezers. Om de twee jaar trad één derde der

---

¹⁸ Adm. Archief Nistelrode, inv.nr.3 Register van resolutiën van de schepenen 1803 – 1810, passim.

¹⁹ Zie: Provinciaal Blad 1820, nr. 97.

²⁰ Zie: Bijvoegsel tot het Staatsblad 1825, p.87 – 131.

²¹ Zie Notulen gemeenteraad Nistelrode 1833.

²² Zie: Provinciaal Blad 1839, nr. 202.

²³ Zie: Provinciaal Blad 1850, nr. 2.

leden af. Ingevolge de grondwetswijziging van 1917 echter worden de leden gekozen via evenredige vertegenwoordiging en voor de tijd van vier jaar met gelijktijdige aftreding.

De burgemeester wordt benoemd door de koning voor een periode van zes jaar.

De wethouders worden door de raad uit haar midden gekozen. Zij zijn samen met de burgemeester verantwoordelijk voor het dagelijks bestuur van de gemeente en uitvoering van diverse zaken.

De raad benoemd zijn eerste ambtenaar, de secretaris, en stelt diens instructie vast. Ook de gemeenteontvanger, wiens taak in de gemeentewet nauwkeurig is omschreven, wordt door de raad benoemd, die ook diens instructie vaststelt. Tot op de dag van vandaag vormt de Gemeentewet van 1851, zij het met talrijke wijzigingen, nog steeds de grondslag voor de samenstelling van het plaatselijk bestuur.

Raadhuizen van Nistelrode

Eind 18^e eeuw is alleen nog sprake van een **Raadkamer** in Nistelrode. Op 14 februari 1774 is er een verklaring in de schepenbank²⁴ van Nistelrode waarin staat: Schepen, koster en schoolmeester Christiaan Beijnen erkent dat hij op 6 februari 1774 in de **Raadkamer** de secretaris Jurjaan Gustaaf Lindenbergh uitgemaakt heeft voor verrader en verklikker aan de tolkamer wegens de tiende. Hij begrijpt nu dat hij de goede naam van de secretaris heeft bezoedeld en biedt daarom zijn excuses aan. Wel moet hij negentig gulden betalen en ook nog tien gulden en tien stuivers aan de Armen van Nistelrode betalen.

Op vrijdag 24 september 1784 komen we een resolutie tegen van de Raad van State²⁵: 35 Missive van de raad en rentmeester der domeinen van Brabant Van Hogendorp met een verzoek vanuit Nistelrode om een boterwaag en een raadhuis te mogen laten bouwen, maar dat verzoek werd afgewezen en geadviseerd werd om uit de gemeentekas **de bestaande raadkamer in de kapel van Nistelrode** in een behoorlijke staat te brengen zodat daar de protocollen en papieren ter secretarie te bewaren en aldaar ook de vergaderingen te houden.

Van 14 mei 1788 is er een brief van de Raad en Rentmeester – Generaal Domeinen²⁶: 189 Brief aan regenten van Nistelrode inzake de koopcondities betreffende te verkopen nieuwe erven waarbij men de opmerking maakt dat men had bepaald dat de kooppenningen aan de heren regenten **ter raadkamer** overhandigd zouden worden, maar volgens de regelgeving zou dit niet kunnen, want dat komt alleen de burgemeesters (borgemeesters) toe.

Van Th. (Dorus) van der Lee lezen we: *“ In 1800 brandde de school en het schoolhuis te Nistelrode geheel af. Tot het vinden van de noodige gelden voor het opbouwen van de afgebrande school en onderwijzerswoning, en het vernieuwen van de vervallen raadkamer werd in de vergadering van 17 augustus 1801 besloten eene partij ongecultiveerde gronden te verkoopen, en de aanvraag tot magtiging daartoe opgedragen aan den dorpsadvocaat P.A. van Meeuwen.”*

Had de 19^e eeuw bestuurlijk nogal wat veranderingen gebracht, lange tijd moest het zich meer en meer groeiend ambtelijk apparaat zich nog behelpen in de voormalige kapel op het Laar. Rien van Berkom schrijft in 1987 daarover in Haalover: *“ Toen werd besloten om voor 400 gulden , een kapitaal toen, de raadkamer op te knappen zodat de protocollen (boeken waarin de akten en verslagen werden geschreven) en andere documenten ‘daarinne voor bederf bevrijd zijn en dat de saake, de secretarij conceerneerende, daarinne konne werden verricht.’*

²⁴ 7309.4 index schepenprotocol Nistelrode, 14-02-1774 schepenbank Nistelrode pag. 67-89

²⁵ 178.435 Resoluties Raad van State inv.nr. 435 pag. 330v vrijdag 24-09-1784

²⁶ 9.46 Raad en Rentmeester Generaal Domeinen inv.nr. 46 toegangsnr. 9 pag. 55v

De Teuniskapel werd dus ingericht als archief en secretariaat. Daar werden ook de akten van boedelscheidingen , verhuizingen – de akten van indemniteit - , grondtransporten etc., etc., gemaakt. Deze akten zijn nog voorhanden. Ze behoren tot het rechterlijk archief van Nistelrode en worden nu bewaard bij het BHIC in Den Bosch.

In 1805 werd een nieuw raadhuis gebouwd, op de plaats waar nu het voormalig gemeentehuis staat. Dit raadhuis werd gebouwd met stenen uit de Mortel.”

Hoewel Rien zijn bron niet noemt meen ik dat hij gelijk heeft want vanaf 1806 wordt gesproken van raadhuis i.p.v. raadkamer. Op 27 oktober 1806 lezen we in een verklaring van de Schepenbank²⁷ van Nistelrode: Op verzoek van de heer J. Kivits, schout civiel, verklaren de schepenen J. van Mensel en J. Leijen dat zij naar het huis zijn gegaan van Antonij Jan Dirks en zijn vrouw, maar daar niemand aangetroffen hebben. Daarop hebben de schepenen de goederen in het huis geïntariseerd en naar **het raadhuis** gebracht. Verder verklaren zij dat zij tot op heden Antonij Jan Dirks en zijn vrouw niet meer hebben gezien in Nistelrode.

Foto en schets hierboven: Het oude, eerste (?), gemeentehuis van Nistelrode, maar nog zonder balkon. Op latere foto's zien we nagenoeg eenzelfde gemeentehuis met timpaan, maar dan wel met enkele relatief kleine verschillen (de grootte van de ramen, schoorstenen, torentje). Op beide foto's is rechts van het gemeentehuis de vroegere jongensschool te zien, welke later in gebruikt werd genomen als bondsgebouw. Van Van Duren is een schets uit 1941 bekend 'naar een oude foto' met als bijschrift: " Schets van het **eerste** Raadhuis, gebouwd omstreeks het midden van de 18^e eeuw en gesloopt in 1864, en op de zelfde plek weer een nieuw gebouw." Deze schets van Van Duren heeft een ander torentje en heeft ook 2 schoorstenen op het dak maar bevat wel nog de oude ramenpartij zoals op de foto hierboven. Het is een mix van de foto hierboven en de foto hiernaast. Gelet op de ontdekking van de fotografie, laat negentiende eeuw, dan kan het m.i. bijna niet anders zijn of dit raadhuis, gebouwd in 1864, werd later nog verbouwd naar de situatie (zie foto hiernaast) en zijn er tot op heden van het eerste raadhuis, dat van vóór 1864, geen foto's of tekeningen bekend.

²⁷ 7309.14 Index schepenprotocol Nistelrode toegangsnr. 7309 inv.nr. 14 pag. 10 datum 27-10-1806

Foto hierboven: het nieuwe gemeentehuis, gebouwd in 1864 wat dienst doet tot 1938..

In 1864 wordt er door notaris Scheefhals te Uden een akte²⁸ opgemaakt ten behoeve van Burgemeester van Stratum, burgemeester van de gemeente Nistelrode. Het betreft de verkoop ten behoeve van sloop van het oude raadhuis, gegund aan Johannes van Berkel uit Schaijk voor 256 gulden. In 1864 biedt een nieuw gemeentehuis, voor f. 4.282,70 gebouwd door Johannes van Berkel en Francis van der Heijden, timmerlieden te Schaijk en Theodorus van der Heijden, timmerman te Nistelrode, soelaas. Er tegenaan staat de openbare dorpschool, het latere bondsgebouw..

School en raadhuis moeten in 1938 wijken voor een wederom broodnodig geworden nieuw onderkomen. Op dezelfde plaats wordt een nieuw raadhuis gebouwd dat op 17 december 1938 feestelijk wordt geopend. In het krantenverslag van De Maasbode lezen we:
“ Vandaag zal het nieuwe raadhuis van de gemeente Nistelrode officieel in gebruik genomen worden. Het aan het Wilhelminaplein gelegen gebouw maakt een uitstekende indruk in het middenpunt van het dorp. Het gemeentewapen, dat St. Lambertus vertoont als patroon van Nistelrode, is aangebracht boven den ingang en trekt aanstonds de aandacht. Gelijkvloers vindt men, na een keurige hal doorgedaan te zijn, de verschillende dienstvertrekken. De ruime raadszaal is boven gelegen; men heeft hier tevens de beschikking over enige andere vertrekken. Aan meubilering en verlichting is alle aandacht besteed. Dat men ook hier de positie van 't raadhuis in de gemeenschap, als zijnde het huis der burgerij, goed inziet, blijkt uit het feit, dat van verschillende zijden geschenken zijn aangeboden. Zoo zijn er o.a. vier gebrandschilderde ramen en de plaatselijke afdeling van den N.C.B. en de afdeling Loosbroek van die organisatie stelde eveneens een geschenk in het vooruitzicht. De kronen in de raadszaal zijn geschonken door de afdeling Vorstenbosch van den N.C.B.. De Nederlandsche Heide Maatschappij bleef ook niet achterwege; zij schonk grote foto's van het ontginningswerk. Landbouw en klompenmakersbedrijf zijn in gebrandschilderde ramen vereeuwigd. De raadszaal maakt een stemmige indruk, de burgemeester, de heer Van Hout, zal hier de vergaderingen kunnen leiden met een voorzitterskamer, welke de R.K. Werkliedenvereniging heeft aangeboden; de geestelijkheid van Nistelrode en Vorstenbosch schonk een mooi kruisbeeld voor de raadszaal. De heer Roffelsen te Helmond heeft het gebouw ontworpen. Ter gelegenheid van de opening van het raadhuis zal de schooljeugd heden twee beuken planten, ter weersijden van het nieuwe gebouw; een Juliana- en een Bernhardboom! “

---

²⁸ 7654.95 Index notarieel protocol Uden 19.04.1864

Het nieuwe gemeentehuis bij de opening in 1938, gelegen aan het huidige Raadhuisplein. De nog jonge aanplant laat zien dat het gemeentehuis nog maar net in gebruik is genomen. Eind tachtiger jaren werd dit gemeentehuis verbouwd omdat het te klein was geworden voor het gemeentelijk apparaat dat toen ook al deels in de voormalige ambtswoning aan het Laar en in de houten noodbouw achter het gemeentehuis zat.

Foto pagina hiernaast (beneden): Hier wordt het gemeentehuis verfraaid met het, aan elke zijde, planten van een boom: de prinses Juliana en de prins Bernhardboom . De beukenboom links van het gemeentehuis wordt hier geplant en we zien ondermeer M. van de Hurk, Th. Tonies, burgemeester W. van Hout, Van de Vijver (rijkspolitie Heesch), meester Van de Sanden, meester J. de Beer en de kinderen Herman de Beer (met bril), Antoon van de Ven en Jan de Beer.

In 1978 komt er meer openheid in de politiek van Nistelrode. De publieke tribune in de oude raadszaal wordt voor de belangstellenden al snel te klein waardoor de burgemeester, de (2) wethouders en de overige (11) leden van de gemeenteraad voor haar maandelijkse raadsvergadering uitwijken naar het vernieuwde dorps huis, het voormalige parochie huis op de hoek Laar / Maxend. Na nog geen halve eeuw is het gemeentehuis opnieuw te klein geworden en kan de gemeente Nistelrode op 28 oktober 1988 (zie foto hieronder) zijn grondig vernieuwde en uitgebreide huis feestelijk in gebruik nemen. Al in 1980 werd al duidelijk dat de houten noodbouw aan het gemeentehuis aan vervanging toe was. Ook was toen al de voormalige ambtswoning aan het Laar door Burgerzaken in gebruik genomen. Er kwam een programma van eisen en in 1987 werd begonnen met de verbouw van het oude gedeelte en de nieuwbouw daarachter. De totale kosten bedroegen 2,2 miljoen gulden. Architect was Sjef Molenaar uit Oss. Met het onthullen van twee gedenkplaten opende loco-burgemeester A. (Toon). van Dijk en raadsnestor A. (Toon) van Creij uit Vorstenbosch het verbouwde en sterk uitgebreide gemeentehuis.

De voormalige dependance van het gemeentehuis en ambtswoning van de burgemeester wordt in 1989 verkocht. Burgemeester F. Hochstenbach was met zijn gezin in 1929 de eerste bewoner van dit nieuwe pand. In 1936 kwam burgemeester W. van Hout er wonen en in 1959 burgemeester De Wit. Na zijn vertrek in 1966 naar Gemert werd dit pand nog bewoond door burgemeester J. van Oosterhout die in het voorjaar van 1980 afscheid nam, met pensioen ging en toen een boerderij op Delst betrok. Van 1980 tot 1989 was het in gebruik als dependance voor de afdeling Burgerzaken. Burgemeester B. Fasol (1980 – 1988) en burgemeester A. Gresel (1989 – 1994) betrekken daarom tijdens hun ambt een woning elders in het dorp Nistelrode. Latere bewoners van deze voormalige burgemeesterswoning zijn, na verkoop, de Fam. M. de Lorijn en A. Heerkens.

Herindeling

Door de commissie Schampers (burgemeester van Uden) wordt geadviseerd over de herindeling van gemeenten. Nistelrode zal in 1994 samengevoegd worden met Loosbroek en Heeswijk –Dinther. Ter elfder ure wordt Heesch hieraan toegevoegd nadat de Tweede Kamer in juni 1993 een forse wijziging aanbracht op het provinciale plan voor de herindeling in Noordoost Brabant. Hierdoor ontstaat een krachtige plattelandsgemeente van 27000 inwoners. Het nieuwe gemeentehuis komt, nadat oude gemeentehuizen om het samenvoegde wat te verzachten nog tijdelijk als dependance dienst doen, in Heesch op de Misse. In oktober 1996 wordt het voormalig gemeentehuis van Nistelrode, nu een riksmonument, als kantoorruimte in gebruik genomen door LNB International., producent van diervoederproducten in Nederland. De nieuw gevormde gemeente krijgt de naam Bernheze met ook een nieuw gemeentewapen en nieuwe gemeentevlag. Burgemeester A. Gresel wordt burgemeester van Sint-Anthonis en de burgemeester van Heesch, Mevr. José van Gorp, wordt de nieuwe burgemeester van de nieuwe gemeente Bernheze. Per 1 januari 1994 wordt de gemeente Nistelrode als zelfstandige gemeente, na een bestaan van ruim zeven eeuwen, opgeheven.

Overzicht van Burgemeesters van de gemeente Nistelrode (1811 – 1994)

Ambtsperiode	Naam burgemeester	Partij of stroming	Bijzonderheden
1811	Dirk van Lith		
1811 - 1832	Leendert van der Heijden		
1832 - 1838	Adriaan van der Heijden		zoon van Leendert
1838 - 1844	Judocus (Joost) van Oort		
1844 - 1880	Adrianus van Stratum		
1880 - 1885	Petrus Arts		
1885 - 1920	Hendrikus van der Ven		
1920 - 1929	Joh. Franciscus van der Ven		zoon van Hendrikus
1929 - 1936	F.J.Ch. Hochstenbach		
1936 - 1942	Walterus (W.H.H.) van Hout		
1942 - 1944	Martinus van den Hurk		
1944 - 1945	A. Bosch		
1945 - 1958	Walterus (W.H.H.) van Hout		
1958 - 1966	Hein (H.M.A.C.) de Wit	KVP	
1967 - 1980	Jan (J.P.M.) van Oosterhout	KVP	
1980 - 1988	Romé Fasol	CDA	
1989 - 1994	Toine Gresel	CDA	

Geraadpleegde bronnen:

Inventaris van het archief van de gemeente Nistelrode 1732 – 1929 (1967) door M.A. van Peer m.m.v. Drs. H.G.J. Buijks

Nistelrode in oude ansichten door Betsie Smits – de Mol, Europese Bibliotheek Zaltbommel 1972

Kent u ze nog...de Nistelrodenaren door Betsie Smits – de Mol en Harry van Grinsven, Europese Bibliotheek Zaltbommel 1977

Haalover jaargang 33 nr. 1987-193 Uitbreiding gemeentehuis door Rien van Berkom.

Historische kaart van Noord-Brabant 1795 ; de gebieden van de schepenbanken binnen de huidige provincie Noord-Brabant omstreeks 1795 onder redactie van W. van Ham en J. Vriens. Rijksarchief in Noord-Brabant, 1980

Nistelrode van 't Veer tot de Kapel, uitgave HKK Nistelvorst, 2008

Nistelrode in oude foto's en ansichtkaarten – heemkundekring Nistelvorst (uitgave Jumbo)

Wikipedia (Overzicht burgemeesters van de gemeente Nistelrode)

Verder ben ik dank verschuldigd aan Wim en Betsie Smits voor de aangeleverde foto's en archivalia.